

ВИХОВНА РОБОТА

УДК 37(09)(477)

Інна Бабій

ТЕХНОЛОГІЯ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ

З початком демократичних перетворень у нашій державі в дошкільній практиці спостерігається відчутний інтерес до педагогічного досвіду українського народу, що пояснюється багатьма чинниками: доступністю народно-педагогічного змісту для широкого загалу в суспільстві, зокрема й для дошкільників; його прикладним спрямуванням; співзвучністю з повсякденними духовними потребами та інтересами батьків і дітей; невичерпним виховним потенціалом.

Щоб успішно виховувати дітей на народних засадах, педагогам необхідно знати ту предметну галузь, на якій базується їх діяльність – народну педагогіку. Саме з цією метою ми проаналізуємо і виявимо можливості та шляхи використання методики морального виховання старших дошкільників в умовах сучасного дошкільного закладу.

Результати констатувального етапу експерименту зумовили необхідність внесення коректив у процес морального виховання дітей старшого дошкільного віку. Визначальна умова експерименту полягала в застосуванні розробленої нами технології морального виховання старших дошкільників засобами народної педагогіки в роботі з дітьми експериментальних груп та традиційної системи роботи з дошкільниками із контрольних груп.

Насамперед варто зазначити, що дану технологію ми розробили відповідно до положень Національної доктрини розвитку освіти України у ХНІ ст. (2002) та Національної програми виховання дітей та учнівської молоді в Україні (2004). Основу її розробки склало використання в навчально-виховному процесі засобів народної педагогіки та систематичне проведення різноманітних заходів в експериментальних групах з метою морального виховання старших дошкільників.

Беручи до уваги дану умову, завданням формувального етапу експерименту стало виокремлення найефективніших шляхів використання елементів народної педагогіки для розробки і впровадження цілісного і послідовного змісту діяльності вихователя з метою формування морального обличчя сучасного дошкільника.

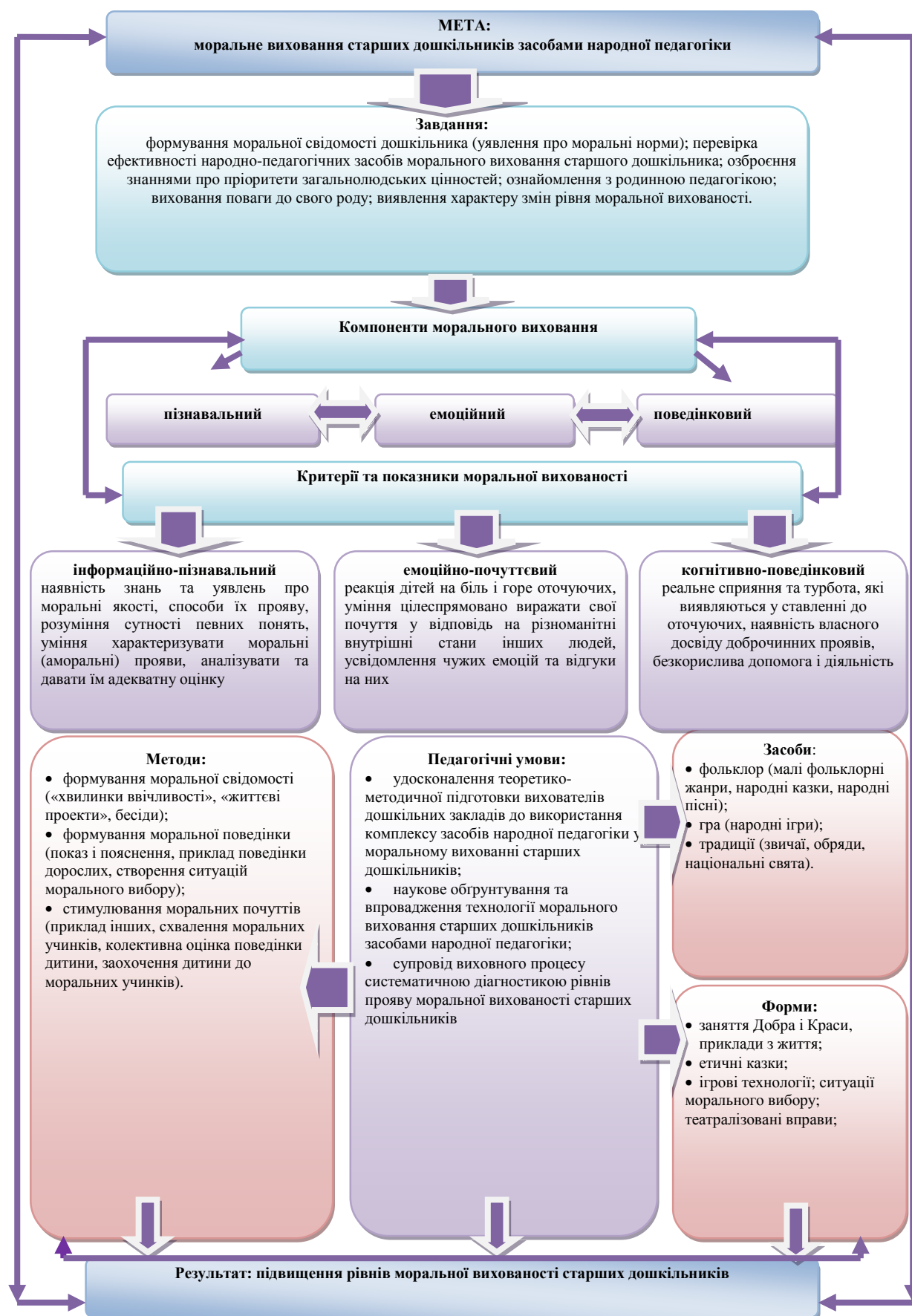

Схема 1. Технологія морального виховання старших дошкільників засобами народної педагогіки

Створення умов для збагачення морального досвіду дошкільників, згідно із розробленою технологією, передбачаємо тільки через «встановлення гармонійних стосунків між вихованцями і вихователями на демократичних. Як бачимо, в методиці морального виховання старших дошкільників засобами народної педагогіки системотвірним компонентом є педагогічні умови (проведення окремих навчальних занять народно-педагогічного спрямування, забезпечення пріоритетності морального виховання народно-педагогічними засобами в системі виховної роботи, інтегрування засобів народної педагогіки у зміст навчально-виховних програм дошкільного закладу), що забезпечують реалізацію змістових і процесуальних компонентів системи морального виховання старшого дошкільника.

Складовими технології морального виховання ми визначили: мету, завдання, методологічні підходи, компоненти моральної вихованості (пізнавальний, емоційний, поведінковий), методи, прийоми і форми, критерії (інформаційно-пізнавальний, емоційно-почуттєвий, конативний) і показники оцінки моральної вихованості. Запропоновані нами форми і методи морального виховання дошкільників засобами народної педагогіки (рідна мова, творчість, природа, приклад старших, праця), передбачають організацію та здійснення обраного виховного впливу і забезпечують, за нашими переконаннями, суб'єкт-суб'єктні стосунки вихователя і вихованця. Створення умов для збагачення морального досвіду дошкільників, згідно розробленої методики, передбачаємо тільки через «встановлення гармонійних стосунків між вихованцями і вихователями на демократичних і гуманістичних засадах» [8, с. 219]. Працюючи за даною системою, прагнули довести, що запропонований підхід до управління і забезпечення морального виховання буде ефективним у формуванні морального ідеалу дошкільників.

Крім того, у ході формувального етапу педагогічного експерименту, під час якого використовувалася спеціально виокремлена нами система критеріїв, показників та рівнів моральної вихованості, спрямованих на діагностику сформованості у старших дошкільників моральної свідомості, якостей, почуттів, переконань, умінь і навичок моральної культури, також були спрогнозовані складові змісту морального виховання, форми і методи використання засобів народної педагогіки для вирішення таких завдань даного етапу:

- прогнозувати ефективні шляхи, форми і методи використання засобів народної педагогіки в моральному вихованні дошкільників експериментальних груп;
- перевірити доцільність впровадження визначених народно-педагогічних засобів для морального вдосконалення особистості старшого дошкільника;
- порівняти ефективність застосування засобів народної педагогіки в моральному вихованні старших дошкільників за різними

- програмами в експериментальних та контрольних групах;
- виявити динаміку зміни рівня моральної вихованості дітей експериментальних та контрольних груп;
- проаналізувати результати формульованого етапу педагогічного експерименту.

Водночас враховувалося те, що основою морального виховання старших дошкільників є навчально-виховна діяльність. Згідно наукових досліджень Л. Божович та О. Дробницького, практично будь-яка діяльність має моральне спрямування, у тому числі й навчальна, яка, на думку психологів, володіє широкими виховними можливостями [3 с. 74]. До того ж специфіка психологічної характеристики в цьому віці зумовлена тим, що дитина справді готова навчатися. Саме тому в цьому напрямку найбільш актуальним є вибір шляхів та методів взаємодії дорослого і дитини з метою їх позитивного відображення на процесі морального становлення особистості старшого дошкільника [4, с. 26].

У контексті нашого дослідження заслуговує на увагу твердження І. Бега, що доцільно організоване за змістом і формою навчання «має високий виховний потенціал: вводить особистість у простір світоглядних ідей, формує соціальні настанови й ціннісні орієнтації, гуманістичну спрямованість особистості, її духовні та матеріальні потреби, ознайомлює зі зразками моральної поведінки, формами спільної діяльності та спілкування особистості з колективом» [2, с. 44].

Однак, як свідчать спостереження, збагачення вищевказаного соціального досвіду сучасних дошкільників на кращих зразках і здобутках української народної педагогіки можливе за умови докорінної зміни наявних стереотипів організації навчання та виховання підростаючого покоління.

З метою визначення тих навчальних занять, які забезпечать використання народно-педагогічних засобів для морального виховання старших дошкільників, ми запропонували вихователям старших груп відповідну анкету. У відповідях на поставлене запитання вищевказаного змісту 100 респондентів віддали перевагу таким розділам програми, як художня література – 82,7 %, мовленнєве спілкування – 76,9 %, дитина і навколишній світ – 75 %. Найбільш поширеними були аргументи: «заняття з художньої літератури дають можливість розглядати моральні вчинки на прикладах із життя», «тематика творів спрямована на виховання моралі», «на занятті «Дитина і навколишній світ» є можливість здійснювати цілеспрямоване вивчення історії свого краю, його цінностей, моральних якостей народу» та ін.

Таким чином, погоджуючись із думкою вихователів-практиків, спробуємо довести, яким саме чином названі види діяльності розкривають самотність національної культури, цілісність усіх її елементів, забезпечують перспективність у здобутті культурологічних знань та умінь, формують ціннісні поняття, моральну культуру, розвивають у дітей

ціннісно-емоційне ставлення до національної культури.

Згідно логіки дослідження, розпочати формувальний етап педагогічного експерименту ми вирішили із занять мовленнєве спілкування і художня література, які відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти входять до освітньої галузі «Рідна мова». Такий підхід зумовлений ще й тим, що українська мова – це «інструмент, за допомогою якого формується нова, високоінтелектуальна, всебічно розвинена людина, вільний мислячий громадянин своєї незалежної України» [1, с. 2]. Безперечно, рідна мова якнайкраще відбиває історичні й природні умови його існування, духовність, моральний досвід тощо.

До того ж моральний аспект вивчення рідної мови передбачає формування і становлення особистості як члена суспільства. Навчаючи рідної мови, вихователь виконує важливе суспільне замовлення – виховує духовно багату особистість, забезпечує комунікативну компетенцію учня, що і є результатом мовної освіти. Для цього вихователю необхідно довести вивчення мови до усвідомлення життєвої необхідності володіння нею. У такому разі мотивом слугуватиме той аргумент, що рідне слово через відображені в ньому поняття й образи показує світові все життя народу. У рідному слові живе минуле, теперішнє і майбутнє нашого народу. Тому й сьогодні актуально звучать слова К. Ушинського: «Не умовних звуків тільки вчиться дитина, вивчаючи рідну мову, але п'є духовне життя й силу з рідної груді рідного слова» [7, с. 184].

У зв'язку із зазначеним, заслуговують на увагу нові підходи до навчання рідної мови, які, на відміну від традиційних, зумовлені змінами в суспільному і духовному житті народу та концепцією національного дошкільного закладу в Україні. Йдеться про основні аспекти вивчення рідної мови, до яких належать: українознавчий (народознавчий), культурологічний, народно-педагогічний.

Зважаючи на те, що в основі мовлення українського народу лежать такі загальнолюдські норми та морально-етичні цінності, як доброзичливість, любов, лагідність, привітність, шаноба, із ритуального мовлення ми виокремили тільки ті словесні формули, які сприяли б формуванню життєвого мовного мінімуму старшого дошкільника. До них належать: вітання, прощання, побажання, вибачення, прощення, подяка. Як основу усталених українським народом словесних норм ми обрали матеріали збірника М. Номиса [6].

Наведемо для прикладу використання деяких зразків словесних форм у поєднанні з мотивованим поясненням педагога:

– У житті українців особливого значення надається вітанням. За звичаєм, скільки разів ти привітаєшся з людьми, стільки разів Господь дасть тобі здоров'я. (Будьте здорові з тим, що сьогодні. Здорові будьте та людям милі. Доброго здоров'я та мир вашому дому! Зі святом будьте здорові!) [6, с. 518].

– Доброзичливість українського народу по-особливому передається

у побажаннях. (Дай, Боже, з роси, з води! Нехай Бог тобі, дитино, прибавить в ручки, ніжки і в животик трішки! Боже вас благослови материними, і батьковими молитвами! Хай тобі Бог дає вік щасливий та довгий!) [6, с. 225].

Згідно з народною мораллю, не годилося довго тримати гнів на ближнього, тому «вороги» намагалися помиритися з приводу Великодня (Вибачайте на сім слові. Простіть за слово, що сказав! Не прийміть у гнів!). Прощати один одному годилося такими словами: «Хай Бог простить, я прощаю»; «Що було, то минуло!» [6, с. 141].

Вправління у використанні такого зразка словесних форм проводилося систематично і почергово на заняттях з мовленнєвого спілкування, а також художньої літератури протягом всього експериментального періоду. Як засвідчили результати спостережень, їх вживання в активному словесному мовленні підвищили не тільки рівень загальної мовленнєвої культури старших дошкільників, але й сприяли, за словами Н. Сивачук, «постійній внутрішній потребі дитини творити добро і красу засобами мови» [5, с. 50].

Щодо такого особливо цінного, на думку педагогів, народно-педагогічного засобу як прислів'я і приказки, то варто зазначити, що програмою виховання дітей для дошкільників, створеними відповідно до вимог Базового компоненту дошкільної освіти, передбачено практичне ознайомлення дошкільників із прислів'ями та приказками на заняттях з художньої літератури.

Взявши до уваги вищезазначене порівняння, а також з метою формування моральної вихованості дошкільників експериментальних груп та розвитку, насамперед, їхньої моральної свідомості на заняттях мовленнєвого спілкування, класичного типу і традиційної структури при вивченні будь-якого матеріалу, ми впроваджували систематичне проведення «Хвилинок мудрості народної». На відміну від звичайного (буденного) підходу, коли не зверталось особливої уваги на засоби народної педагогіки, на «хвилинках» звучали перлини українського фольклору – прислів'я і приказки з моральним спрямуванням.

Досвід роботи у дошкільному закладі засвідчує, що заняття з розвитку зв'язного мовлення якнайкраще розвивають розумову діяльність дитини, активізують роботу думки, що сприяє формуванню особистості, здатної до спілкування в різних комунікативних ситуаціях, з морально-соціальною орієнтованістю у навчанні і житті. До того ж заняття з розвитку зв'язного мовлення, збагачені народними засобами, перетворюються в заняття словесності з глибокими міжпредметними зв'язками, з дослідженнями мовних процесів, моральних категорій, сприяють розкриттю великих можливостей даного навчального предмета у вихованні національної гідності, у формуванні морально-духовного ідеалу старших дошкільників засобами мови.

Формулюючи тематику таких занять, ми враховували

культурологічний, комунікативно-діяльнісний та особистісно орієнтований підходи.

Таким чином, побудова виховного процесу згідно визначених завдань формувального етапу педагогічного експерименту передбачала реалізацію педагогічних умов щодо забезпечення пріоритетності морального виховання засобами народної педагогіки в системі виховної роботи. За цього підходу у дітей сформувалася потреба у колективній діяльності та взаємодопомозі, зросла сформованість виокремлених нами для досягненого віку провідних моральних якостей і уявлень, зокрема, ввічливість, доброзичливість, милосердя, взаємодопомога, щедрість і гостинність, чемність, увага до інших, повага до старших, тобто визначальних рис українського національного характеру.

Загалом, дотримання визначених у системі педагогічних умов організації морального виховання старших дошкільників засобами народної педагогіки сприяло розвитку у дітей пізнавального, емоційного і поведінкового компонента моральності, моральних якостей, спрямованості особистості та її активності, що в цілому дало змогу суттєво підвищити моральну вихованість дітей експериментальних груп.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні / [гол. ред. Н. О. Андрусич]. – К. : Дошкільне виховання, 1999. – 68, [4] с. – (Бібліотечка журналу «Дошкільне виховання»).
2. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : навч.-метод. видання / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
3. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – М. : Просвещение, 1968. – 460 с.
4. Рогальська Н. В. Розвиток надбань української дошкільної етнопедагогіки та їх використання в сучасному дошкільному закладі : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Рогальська Надія Василівна. – К., 1996. – 192 с.
5. Сивачук Н. Виховний потенціал українських народних колискових пісень / Н. Сивачук // Початкова школа. – 2006. – № 1. – С. 51–55.
6. Українські приказки, прислів'я і таке інше / уклад М. Номис. – К. : Либідь, 1993. – 612 с.
7. Ушинський К. Д. Рідне слово // Вибрані педагогічні твори : у 2-х т. – К. : Рад. школа, 1983. – Т. 2. – 380 с.
8. Чепіль М. М. Теорія і практика формування національної свідомості дітей та молоді Галичини (друга половина ХІХ – перша третина ХХ ст.) : монографія / М. М. Чепіль. – Дрогобич : Відродження, 2001. – 503 с.